

U MORU, PLIVAJUĆI PREMA CILJU

O duhovnosti religioznih
pedagoga i pedagoginja

BERNHARD JENDORFF
Justus-Liebig-Universität
Karl-Glöckner-Str. 21H
35394 Gießen
Deutschland

Izvorni znanstveni rad
Primljeno 9. 11. 1998.
UDK 37.014.52:248

Sažetak

Stvarnost na djelu izaziva kršćanske pedagoge na djelovanje. Fundamentalistički način mišljenja mora u nastavi vjeronauka uzmaknuti pred razmišljanjem o sebi, pred odgovornošću prema samome sebi i pred obvezom obrazlaganja. Cjelovita, polifona duhovnost, koja je u skladu s individualnom i društvenom prirodom, određuje organizaciju nastavnih procesa u školi. Njih reguliraju načela katoličke socijalne etike. Uzemljena duhovnost iz radionice uvijek razmišlja i djeluje okrenuta prema naprijed. Održava je neprestani ruminatio i uspostavljanje korelacije. Na svakodnevnim putevima učenja i poučavanja mogu se otkriti Božji tragovi. Božja blagonaklonost prema ljudima postaje lako vidljivom.

Ključne riječi: rasprava, veza, razlikovanje, fundamentalizam, individualizam, kolektivizam, komunikacija, korelacija, životni model, meditatio, pluralnost, postmoderna, odnos, nastava vjeronauka, solidarnost, duhovnost, supsidijarnost, interakcija centrirana na temu (TZI).

1. IZAZOVI RELIGIOZKOM PEDAGOGU

Kršćanski religiozni pedagozi/pedagoginja¹ ljudi su svojega vremena; niti bolji niti lošiji suvremenici, jednako krhki ljudi iz susjedstva koji žive drugačije. U njihovome životu igra ulogu određena vrijednost koju mnogi današnji ljudi više ne prihvaćaju. Tu vrijednost nazivaju Bogom. Oni ga oslovljavaju s Ti. Nazivaju ga Ocem, koji im kaže »da« bez prethodnog uloga. Besplatan odnos Boga-sputnika ne pušta religiozne pedagoge da žedaju na osobnim stranputicama i radnim pohodima u pustinju.

Ta tko nije jednom već stajao nepripravljen pred učenicima, dao im kamenje umjesto kruha i one koji odrastaju oštetio premalim ili prevelikim zahtjevima?! Ali, to nije razlog onima koji podučavaju da poraženi ostanu ležati na podu. Međutim, to je izazov da promisle, da se ponovno usude na novi

početak i nadoknade učenicima ono što im se duguje. To nije samo promišljeno i ispravno pedagoško djelovanje, nego i poticajno djelovanje koje svjedoči kršćansku duhovnost. Utječe li doživljena mogućnost za drugačije promišljanje, za vraćanje i nov početak na školsku svakodnevnicu religioznog pedagoga? Primjerice, radi pravednosti u učeničkoj skupini vjeroučitelj mora postignuće nekog učenika ocijeniti nedovoljnim. Gdje i kako – kojim metodama i u kojim, što je moguće detaljnije razrađenim, elementarnim nastavnim sadržajima – voditelj ljudi gradi mostove koji uistinu pobuđuju povjerenje »onoga koji je zakazao«, da u nastavnome procesu koji slijedi sakupi hrabrosti i djelotvornije se

1 U daljnjem će se tekstu samo zbog ograničenog prostora govoriti o religioznim pedagozima. Stoga molim kolegice neka se, još jednom, smatraju uključenima u muški način pisanja.

uhvati u koštac s »teološkom stvari«, te uspješnije uči i dovoljno dokumentira svoje znanje?

Obiteljske, političke, gospodarske, vjerske ... i, ne na zadnjem mjestu, konkretne crkvene okolnosti životnog prostora oblikuju religioznog pedagoga da vodi mlade ljude u – kako to mladi u svome žargonu kažu – u »pravu« vjeru, i to pouzdanom i autentičnom *religio*. Neponovljivo vrijeme i nezamjenjivi prostori, njihove tradicije i kretanje prema budućnosti izazov su ljudima, kršćanima i religioznim pedagogima. Međutim, od provokacija na tome putu ne treba se braniti bojažljivo u fundamentalističkome duhu koji potiskuje postavljanje pitanja, koji bi najradije da se prosvjetiteljstvo i moderna nisu ni dogodili, koji razmišljanje o sebi, odgovornost prema samome sebi i obvezu obrazlaganja izbjegava kao đavao svetu vodu i koji se učahurio u zatvorenost i sigurnost apsolutnih istina koje je sâm izabrao.² U izazovima leži nevjerojatna pozitivna životna dinamika koju bi pedagozi trebali spremno prihvatiti i transformirati. Pri tome oni od sebe i svojih učenika zahtijevaju razmišljanje o sebi i odgovornost prema sebi. Umjesto razmišljanja i djelovanja u zatvorenome sustavu koji obećava sigurnost, oni dopuštaju da kreativnost uđe u napetu igru utemeljeno suprotstavljenih mišljenja, u dijalog zasnovan na argumentima. Otvorenost za neslućeno, za pomisao na nešto posve drugo, a ne apsolutno utvrđeno učenje učitelja, određuje vlastiti proces učenja i poučavanja pedagoga kao i potragu učenika za tragovima Apsolutnog, što ga kršćani nazivaju Bogom. Tako religiozni pedagozi postaju prijepornim modelima konstruktivnih raspra, koje sigurno ne izazivaju uvijek poticajne rezultate, ali su takvi rezultati sve češći ako se raspre vode uz pomoć vješte, njegovane kulture sukobljavanja.

Provokacije su zaoštrena pitanja. Ona traže – često i oštro zahtijevaju dojmljive i vjerodostojne odgovore. Međutim, ovi ne smiju izazivača ostaviti bez riječi, zato jer se tako izglađuju i zaključno artikuliraju, te onome kome je pitanje postavljeno više ne ostavljaju mogućnost da se ubuduće poveže s temama. Pokušaji davanja odgovora koji odražavaju jezik i životni osjećaj onoga koji vapi za odgovorom moraju postati misaonom

potporom koja omogućuje daljnje postavljanje pitanja o cilju puta, o istini stvarnosti koja djeluje, o utemeljenoj nadi u preživljavanje u moru nesavršene svakodnevice.

Cilj puta leži u pogledu prema naprijed. On izaziva oduševljeni mukotrpn rad na izgradnji puta – a tu su religiozni pedagozi,³ koji često samo uz pomoć teškog oruđa današnjim mladim ljudima mogu prokrciti puteve u dubinu, da bi Bog ponovno mogao postati dostojnim njihovih pitanja.

Religiozni pedagozi su luckasti, pomaknuti ljudi, proroci,⁴ koji se osjećaju pozvani da budu autentični pomoćnici svojega životnoga Boga. Ovisno o životnome cilju čovjeka, oni određuju podciljeve, korake u privatnoj i poslovnoj svakodnevici, a ovamo pripadaju i malene sekvence vjerskog učenja u školi. Pogled religioznih pedagoga seže iza horizonta sadašnjosti. Oni povezuju životnu stvarnost današnjih ljudi koja se, među ostalim, sastoji od društvenih, političkih, religioznih slojeva s blagotvornom porukom za budućnost onoga koji ih je poslao – u prvome redu predstojnika mjesne Crkve, biskupa, a konačno i Isusa Krista. On preko ljudi – tako vjeruju kršćani – djeluje u povijesti. On djeluje kroz povijest, među ostalim, uz pomoć religioznih pedagoga, koji pružaju izričiti dokaz riječi (usp. Heb 13,15): naviještaju Evanđelje Isusa Krista i »podanašnjeno« ga poučavaju.

Na zov vremena i životnog prostora, na današnji način života učenika, koji izgleda poput *patchworka* i njihovih višeglasnih i višebojnih religioznih nastojanja u prevladavanju ukorijenjene konačnosti ljudskoga života ili takvih nastojanja u religioznome obliku, ljudi treba da odgovore prikladno svakoj osobi – a za religiozne pedagoge to prije svega znači uspostaviti međuljudske odnose, na to treba da odgovore ljudi koji stoje na duboko utemeljenoj platformi. Za kršćane ta je platforma vjera u Boga, koja sja u orijentirajućem svjetlu razuma, koja se pokazuje u

2 Usp. TH. MEYER, *Fundamentalismus. Aufstand gegen die Moderne*, Reinbek 1989, str. 7.

3 Usp. B. JENDORFF, *ReligionslehrerInnen: begeisterte Wegbauarbeiter*, u: »Christlich Pädagogische Blätter« 110(1997)1, 24-27.

4 Usp. E. ZENGER, *Verrückt sind diese Propheten...*, u: »Renovatio« 54(1998)3, 96-108, ovdje str. 101.

vihoru duha, koja se može doživjeti u ljudima čistima poput anđela, ali se nenadmašivo spoznaje u Isusu Kristu.

Kršćanski religiozni pedagozi nisu vlasnici platforme u polivalentnome moru dnevnih izazova. Razmišljanje kojemu je svrha zaštita vlasništva ne nalazi se u njihovu brodskom dnevniku. Oni svakoga dana iznova moraju utvrditi svoj položaj da ne bi potonuli, da bi mogli preživjeti.

Svatko tko si dalje dočarava tu sliku, pitat će – tã od čega ti ljudi žive, odakle dobivaju hranu da bi ostali sposobni za djelovanje.

Ljudi na njima poklonjenoj platformi za tumačenje i djelovanje najprije će upraviti pogled prema postmodernističkome moru; potražiti moguću hranu u konkretnom životnom prostoru s kojim su u nebrojenim i poticajnim odnosima i odnosima koji ometaju.

2. POTRAŽITI ŽIVOTNI PROSTOR PREMA POGONSKIM SNAGAMA

Moderno građansko industrijsko društvo riješilo je mnoge probleme, međutim nametnulo je ljudima još više pitanja nego što oni mogu odgovoriti. Moderna prijeti krizom. Kao primjer može se navesti pitanje resursa »svjetskog doma«, Zemlje.

»Obratite se!« (Mt 3,2) Poštujte svoje prirodne granice! Imajte hrabrosti za novi početak u mišljenju i djelovanju! U bogatstvu ideja otkrijte lijek za budućnost koju treba oblikovati! Samo razumno, pravedno djelovanje svake osobe sačuvat će osvojeni životni prostor od propasti uslijed iskorištavanja!

Najavljena je radikalna promjena mišljenja, koja se ne plaši djelotvornog – često i bolnog – liječenja korijena. Ono što se prije moglo pronaći prvenstveno u rječniku kršćanske duhovnosti, danas se pokazuje stvarnim u razumnih suvremenika koji razmišljaju unaprijed. Iscjeljujuća Božja poruka ljudima »podanašnjuje« se i na kraju 20. stoljeća. Strategije za preživljavanje ne treba da razvijaju samo kršćane koje pokreće Duh Božji nego i ljude svake religiozne boje i svjetonazora, pa čak i one koji u današnjem društvu žive u religijski-formalnemu smislu anonimno kršćanski.

Religiozni pedagozi, koji vide realnost i čuju koliko je sati, krenut će sa svojim učenicima na put za očuvanje Božjeg djela. Cjelovito poučavajući i učeći, oni će se svojim djelovanjem suprotstaviti ciničnoj rečenici: »Podčinite Zemlju – dok ne bude uništena!«

U tim protuprocima učenja i poučavanja vjeronauk ne školuje samo glavu. On napušta učionicu i pred vratima školske zgrade vježba ruke i noge mladih ljudi.

Kolektivni predlošci za tumačenje stvarnosti postali su krhki u postmoderno doba. Znakovita je kriza svjetonazorskih zajednica i zajednica za tumačenje s njihovim etičko-moralnim predodžbama o svijetu. Svaka individua, »čovjek«, danas u supermarketu religija mora izabrati odgovarajući životni model i kreativno ga preraditi u skladu s vlastitom osobom. Traže se vizije budućnosti od životne važnosti da bi se moglo preživjeti. To samostalno Ja – slika Božja (Post 1,27), tako vjeruju ljudi koji žive po riječi Staroga i Novoga zavjeta, Boga, koji djeluje poput vatre ili moćnog čekića (Jr 23, 29) – ima u pluralnome društvu ugled i odgovornost prema samome sebi kao nikada prije, ali ne samo po sebi, nego od Boga i prema Bogu. Kako na to reagira čovjek? Uvjereni individualizam vodi ravno prema padu – ne samo na tlu materijalnih spekulacija. Živjet će i preživjeti samo ona osoba koja u pravome omjeru očuva omjer između individualizma i kolektivizma, i ne riješi ga jednostrano; ono Ja koje nastoji biti pravedno i prema svojoj individualnoj naravi, ali i prema svojoj društvenoj naravi. To se može ostvariti samo tražeći i tapkajući, nalik na ciljane pokrete kod plivanja u moru, krhko i nepotpuno.

U religioznim nastavnim procesima u školi – vjerojatno manje iz pedagoških, a više iz razloga vezanih za biblijski utemeljenu duhovnost – postupat će se pravedno s učenicima, mladim ljudima, kada prakticiraju samostalni rad i rad s partnerom ili rad u skupini. Biblijskoj slici čovjeka je protivno ako u kršćanskoj vjerskoj nastavi dominira učiteljevo izlaganje, npr. zbog straha učitelja od nemira u obrazovnoj skupini, zbog njegove nesposobnosti da organizira nastavu ili pak zbog njegove znanstveno-stručne nesposobnosti, ili pak zbog osjećaja nadmoći kao vo-

ditelja ljudi. Ovdje se traži podsjećanje na temelje kršćanske *religio*, drugačije razmišljanje u biblijskome duhu i nova organizacija nastave, jer dopuštaju da se doživi *Spiritus Sanctus* koji oslobađa i oživljava.

Onaj tko s dalekozorom na kome piše »pravednost« u moru traži pokretačke snage, otkrit će solidarnost – posebice sa slabima u zajednici. Raditi sa izopćenima (outcasts) ili za njih, za one koji se nalaze pred vratima građanskih domova, u ustreptalim pješačkim zonama grada, u domovima ili zatvorima, neće ugroziti samoinicijativu neke osobe. »Jedan za sve, svi za jednoga« vrijeđi i u raspravama u nastavi vjeronauka. Karitativni će rad ispuniti pravedne zahtjeve ljudi samo ako prvo ponudi pomoć za samopomoć i ako djeluje zamjenski tek kada vlastite mogućnosti ograničena čovjeka ne mogu savladati postavljene životne zadaće.

»Učenike postaviti na trag učenja i koliko je to moguće same ih pustiti proći poučne praznine u obrazovanju« – glasi princip poučavanja pravog kršćanskog religioznog pedagoga. Supsidijarno načelo konkretizira se i u pripremi metoda. Vjeroučitelj će ponuditi takve načine rada, metode, koje pokazuju praznine u mišljenju i provociraju misaone snage učenika. Samo tako praznine će postati mjesta za izobrazbu koja svojim zahtjevima potiču kreativnost mozga, angažiranje srca, oblikovnu snagu ruku i »hodanje« nogu.⁵ Poticanje sposobnosti razmišljanja i djelovanja naraštaja koji ponovo raste ne postiže se pomoću nekritičkog učenja napamet unaprijed oblikovanih teza, a niti pokornim klimanjem glavom pred učiteljskim autoritetima. Ako jedan čovjek govori, a svi ostali spavaju, to nije nastava vjeronauka.

Poznato je da nakon kratkog vremena mrtvoj ribi, nošenoj bujicom, počinje tonuti glava. Predrazmišljanje koje sprečava gnijljenje, a oživljeno je duhom koji pokreće kršćanske voditelje ljudi da plivaju i protiv struje te da se usude više od onoga što obično treba činiti da bi pred sobom imali ne samo discipliniranu, valjanu učeničku skupinu, to predrazmišljanje ne bi smjelo teško padati religioznom pedagogu. Jer on ne moli *deusa otiosusa*, nego svojim djelovanjem slavi *deusa creatora*, koji djeluje u njemu. Bog živo-

ta želi da se njegovi sustvoritelji usude upustiti u razmišljanje i djelovanje ispod dūge nade; da ljudi koje pokreće utemeljena vjera, veliki i divni grad na brdu koji se gradi – kršćani ga zovu *basileia tou theou* – u kojemu će ljudi dosegnuti potpuno blaženstvo, da ti ljudi u svakodnevnome životu ostave vidljive tragove pravednosti i mira te daju upute za ono na što su ljudi pozvani.

Prevelika zaštita (*overprotection*) – ma iz kojega »dobro mišljenog«, ali krivo shvaćenog pedagoškog uvjerenja ona izvirala – ne daje mladim ljudima gorivo za motor života. Pravednost mora moći reći i »Ne!«, da bi se sačuvala čast osobe i poticala njezina samoinicijativa. To je za mnoge religiozne pedagoge mukotrpan proces drugačijeg razmišljanja, jer oni su internacionalizirali krilaticu »Dobrome kršćaninu priliči pomagati«.

Pluralizacija je oznaka postmodernog društva. Jesu li kršćani u svojim obiteljima i zajednicama sposobni za pluralizam? Mogu li oni višeglasne karizme, koje se udaljavaju i ostvaruju u više oblika, ujediniti u koncentrirani zvuk? Aktivna tolerancija koja je iz svijesti treningom odagnala dominaciju i uvježbala ciljanu razmjenu stavova, koja brani i štiti drugačije postojanje, mišljenje i djelovanje drugoga⁶ i koja ističe argumentirani dijalog umjesto izdavanja dekreta odozgo, takva tolerancija stvara živi i životvorni mir. Doduše, rat je, prema izjavi Heraklita iz Efeza (oko 500. pr. Kr.) otac i kralj svih stvari.⁷ Ali, mračni filozof, kojega može dokučiti samo ronilac iz Delosa, dalje tvrdi: »Jedne on (rat, B. J.) iskazuje kao Boga, druge kao ljude, jedne čini robovima, druge slobodnima«⁸. U nastavi vjeronauka treba težiti raspravama s utemeljenim mišljenjima, argumentirano iznesenim pogledima na stvarnost, a ne ratu koji iza sebe ostavlja ovisne u mišljenju. Mir u nastavnome procesu jest napeti događaj koji poštuje i čimbenike koji udaljavaju i

5 Usp. B. JENDORFF, *Methoden des Religionsunterrichts nicht kopieren sondern seine Prinzipien kopieren*, u: »Pädagogische Welt« 51(1997)5, 298-301.

6 Usp. O. FUCHS, *Zwischen Wahrhaftigkeit und Macht. Pluralismus in der Kirche?*, Frankfurt am Main 1990, str. 166.

7 Usp. HERAKLIT, *Fragment 53*.

8 *Ibid.*

one koji približavaju, ali to nije grobni mir koji ne poznaje kretanje. U nastavi se vjeronauka, prema mišljenju R. C. Cohn, pokazala djelotvornom interakcija centrirana na temu (*ICT*, njem. *TZI*).⁹ Religiozni pedagog u procesu raspravljanja ne prenaplašava ni prvi niti drugi slog riječi. On nastoji ostvariti živu, dinamičnu ravnotežu trokuta »ja-mi-tema«, što ga određuju granični uvjeti vjerskog učenja u školi – primjerice skupina učenika koja na prvi pogled djeluje poput šarene kockaste gomile, te vrijeme ili mjesto učenja u kojemu se svijet i Bog nalaze u odnosu korelacije.

3. DUHOVNOST IZ RADIONICE

Duhovnost nije samo aktualna pokretačka snaga nego i energija koja čovjeku omogućuje da se usudi živjeti; živjeti ne samo iz dana u dan do kraja života, nego da si dâ dovršiti život, poklonjeno i nezasluženo, besplatno, milošću Božjom.

Pogonsko gorivo kršćanina, svakodnevno prihvaćanje nove ekspedicije života, nađe i vjere – i u radionici »nastava vjeronauka« – nije jednoobrazni moto prema nalogu odozgo: »Ova duhovnost i niti jedna druga jest prava, važeća, normirana pokretačka snaga za tebe!« Treba otkriti toliko oblika duhovnosti koliko ljudi živi. Duhovnost je polifona poput fuge J. S. Bacha. Mnogi glasovi izvode osnovnu strukturu individualne životne i poslovne melodije koja se ne može zamijeniti drugom, koja je različita od mjesta do mjesta, neponovljiva u određenome vremenu. Jednom vodi ova tema, drugi put ona druga. Ako je vodstvo upravo određivano jedan glas, ubrzo nakon toga on može zazvučati uvećano ili umanjeno, u odrazu ili u odjeku. »uju se *crescendi* i *decrescendi*. Tako nastaje jedinstvo u mnoštvu.

Koje osnovne elemente iz fuge »Duhovnost vjeroučitelja« razabirem ja, kao muškarac, subjektivno, ovisno o mojim sadašnjim poslovnim okolnostima?

- Duhovnost je kretanje prema naprijed na putu života, na putu učenja i poučavanja. Zastajkivanje ili čak stagnacija strani su duhovnosti vjeroučitelja. On je čovjek poput Eneje ili Abrahama, ne čovjek poput Odiseja koji

se vraća kući. On raskida sa starim korijenima i kreće na daleki put u novu domovinu. Ernesto Cardenal, nikaragvanski svećenik i trapist, ministar kulture svoje zemlje i pjesnik ovjenčan nagradom za mir Njemačke udruge knjižara, pjesničkim je jezikom opisao ovaj povratak kući potaknut Božjim duhom: »Premda nikada nismo vidjeli Boga, mi smo poput ptica selica, koje, rođene na nepoznatome mjestu, ipak osjećaju tajanstveni nemir kad se približava zima, zov krvi, čežnju za domovinom nalik proljeću, koju nikada nisu vidjele i prema kojoj kreću ne znajući kamo.

One su čule zov Obećane zemlje, glas voljene koji zove: 'Ustani, dragano moja, ljepoto moja, i dođi, jer evo, zima je već minula, kiša je prošla i nestala' (Pj 2,10).«¹⁰

Božji duh, usporediv s olujnim vjhorom, oživljava *exodus* i *introitus* religioznog pedagoga. Tko poučava kršćanski vjeronauk, ne zaustavlja se na putu pokraj prokušanoga, nego dodatno uči. Daljnja izobrazba nalazi se na njegovu dnevnom programu: »*Nulla dies sine linea*«. Ni jedan dan bez pročitana retka, razmišljanja o njemu i njegove primjene u vlastitoj nastavi. Duhovnost podrazumijeva uvježbani red i internaliziranu samodisciplinu. »itanje i razmišljanje o pročitane duše iziskuju dosta vremena, ali na dulji rok oni daju iskustvo u poslu i štite od *burn-out* sindroma koji je zarazniji od kuge.

- Duhovnost vjeroučitelja koji je u pokretu izvire iz lektire, iz detaljnih rasprava (*ruminatio*, *meditatio*) i uspostavljanja korelacije između riječi Svetoga pisma i konkretnih okolnosti vlastitog poziva.

Bog poziva i šalje učitelja i pedagoga. On na njega šalje svoj duh da bi donosio pravdu. Stoga duhovnost religioznog pedagoga ima mnogo zajedničkoga s pravednošću, bez vike i galame, bez lomljenja napukle trske ili gašenja gorućeg fitilja svijeće (usp. Iz 42,1-3). Biblijska duhovnost iz radionice može se npr. dokazati i u komunikacijskoj

⁹ Usp. R. C. COHN, *Es geht ums Anteilnehmen. Die Begründerin der TZI zur Persönlichkeitsentfaltung*, Freiburg 1993.

¹⁰ Usp. E. CARDENAL, *Das Buch der Liebe*, Gütersloh 1985, str. 51.

strukturi zajednice koja poučava i zajednice koja uči. Onaj tko patološki želi u svojoj ruci zadržati sve interakcijske, komunikacijske i radne konce te iz centra upravlja akcijama i reakcijama svojih učenika, nije pravedan prema svojim mladim suradnicima. Vjerojatno se mora podvrgnuti uspostavljanju ciljane dijagnoze kako bi mogao primijeniti odgovarajući lijek. Primjerice: Vjeroučitelj daje kolegi da uz pomoć štoperice izmjeri vrijeme govorenja učenika i svoje vlastito. Ili će dati promatrati aktivnu i pasivnu komunikaciju, ne samo da bi se dobila informacija o učestalosti sudjelovanja u razgovoru, da bi se spoznala aktivnost pojedinih učenika, nego i da bi se uočili korelativni odnosi između onih koji sudjeluju u raspravi, i to u pojedinim fazama nastave kao i kod različitih sadržaja nastave vjeronauka. Vjerojatno će, u ne malom broju slučajeva, prva reakcija promatranog učitelja biti zbunjenost zbog vlastite dominacije koja se može dokazati. Ta zbunjenost jest početak izlaženja učitelja iz središta zbivanja u nastavi i početak njegova ciljanog povlačenja. Tako mlade osobe doživljavaju pravednost na zajedničkom putu, skupljaju hrabrost da se izraze i ne zatvaraju im se napola otvorena usta zbog učiteljeve *sermonitis religiosa*. Zapalilo se svjetlo njihova razuma i može osvijetliti zajednički put.

- Kada je Isus, brat čovječji i spasitelj, svojim riječima i djelima pružio dokaz Božje ljubavi prema čovjeku (Tit 3,4), i kada je religiozni pedagog uvjeren da pripada posljednjem koru Božjih poslanika na svijetu, tada će i dobrota i čovječnost činiti bitna obilježja njegova djelovanja u nastavi. Dobrota koja »doista« čini dobro, djeluje prema načelu »*suum-cuique*«, koje svakome učeniku daje ono što mu pripada, a individualne snage pojedinih osoba stavlja u službu zajedničkog cilja. Nasuprot tomu, načelo »*omnibus-idem*«, koje se još uvijek puno prečesto koristi u nastavi vjeronauka, a koje svim učenicima daje da u isto vrijeme rade isto ili na isti način previše lako vrijeđa osjećaj pravednosti pojedinih mladih ljudi. Individualni pristup u radu omogućuje da se doživi čovječnost. Čovječan vjeroučitelj poklanja pozornost tomu da učenici rade različito brzo i poštuje činjenicu da suradnici sa sobom ne do-

nose isti pristup pitanjima smisla, vrijednosti i normi, a niti njihovim odgovorima, ili tomu da mladi ljudi u skladu sa svojim razvojnim stupnjem raspoložu vrlo različitim znanjima i vještinama. Planovi rada koje je pripremio vjeroučitelj, a koji su usmjereni prema njegovim mladim suradnicima, prave razliku ne samo u brzini učenja, modelima učenja i nivou, nego i u interesima koji su prisutni u nastavnoj skupini. S pravom traženi individualni pristup u nastavi vjeronauka mijenja ulogu supsidijarnog učitelja. On je sada u prvom redu savjetnik u individualnom učenju.

- Religiozni pedagog, koji živi od biblijske duhovnosti i u njoj, opršta se od modela tumačenja svijeta izvedenih isključivo iz *more mathematico*, on pita i sumnja, ali je načelno otvoren za ono »više od« uobičajenoga, za čudo, za ulazak nečega posve drugačijeg u svakodnevnu stvarnost, za pojavu Boga u ovome svijetu. U jeziku i glazbi ili u simbolima naraštaja koji ponovno raste ili u onome što je današnjim ljudima sveto mogu se pronaći putevi i prilazi prema transcenciji, tragovi neproračunatoga Boga. Mukotrpan je put do njihova oslobođanja od površinskih slojeva, do toga da se može naslutiti Bog zaljubljen u ljude, da bi ga se moglo jasnije vidjeti i da bi se mogao izložiti mladim ljudima na prihvaćanje ili odbijanje. Usudi li se vjeroučitelj svojim nastojanjima na licu mjesta mladim ljudima osloboditi puteve za nešto posve drugačije, za to da čovjekova ljubav na konstruktivno-neposlušni način stavi izvan snage dobro sistematizirane nastavne planove i pravne propise školske uprave ili crkvenih tijela, kako bi se u radu orijentirao prema učeniku?

Vjeronauk budućnosti u sve više individualnom, a time i pluralističkom društvu orijentaciono će poznavati općenite nastavne planove i sve će više posezati za vlastitim proizvodima koji su upravljani prema korisnicima, konkretnim učenicima. Nastava vjeronauka u budućnosti, koja blagotvorno djeluje na čovjeka, sa svojim će nastojanjima započeti tamo gdje učenici stvarno žive. U vrijeme kada Crkva više nije općenarodna, kada za djecu više nije samo po sebi razumljivo rođenjem biti urastao u Crkvu, koja će zajedno s roditeljskom kućom i školom plu-

ralističkog društva činiti kršćanski trokut, nastava će vjeronauka započeti djelovati radikalno antropološki i neće preskočiti stupanj realnosti koji je primijećen, protumačen i koji potiče na djelovanje. Tek kada ga se – i u doslovnom smislu riječi – shvati, tada vjeroučitelj transcendirira u mnogostruke dublje vjerske dimenzije. Prelazak pedagoga s njegovim učenicima u kršćansku dimenziju stvarnosti prema tome modelu jest vrhunac vjerskog učenja u školi. Međutim, on će se uspjeti ostvariti samo ako se temeljito prouči stupanj realnosti koji se može ispitati, i ako se od učenika dugotrajno traži da protumače smisao religiozne dimenzije te realnosti i da na njoj eksperimentiraju.

Religiozni su pedagozi ljudi koji su duhovno i duševno udomaćeni u Božjoj Rado-

snoj vijesti ljudima, i koji politički razmišljaju i rade za zajednicu. Na osnovi duhovnosti iz radionice utemeljene na Bibliji oni sudjeluju u preoblikovanju škole u društveno kritičkom i crkvenokritičkom pogledu u školu u kojoj slobodu imaju pronalaženje samog sebe i samoostvarenje, sudjelovanje i kreacije učenika. Ta »nova škola« nikad neće biti alternativni proizvod, nego će uvijek ostati alternativni proces. Tko misli da je posjeduje, tek je malo saznao o onome duhu koji oživljava. Kršćanska duhovnost uvijek će kreativno reagirati na promjenjive vremenske okolnosti i uvijek će u ekspediciju prema *basileia tou theou* uključivati i okolni svijet s mnogo različitih razina.

S njemačkoga prevela: Vlasta Švoger